

ФРЭНСИС ФУКУЯМАГИЙН НИЙГЭМ-СОЁЛЫН ФИЛОСОФИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Б.Гантөмөр (Ph.D)

*МУИС-ийн ШУС-ийн Хүмүүнлэгийн ухааны салбар
Философи, шинэ судлалын тэнхим*

Түлхүүр үгс: *Ёсихиро Фрэнсис Фукуяма, Түүхийн төгсгөл ба сүүлчийн хүн, либерал ардчилал*

Товч утга: *Энэхүү өгүүлэлд орчин үеийн нийгмийн философийн үзэл баримтлалыг философийн түүхийн уламжлалд тулгуурлан авч үзэхдээ Америкийн философич, улс төр судлаач, зохиолч Ёсихиро Фрэнсис Фукуямагийн үзэл баримтлалаар төлөөлүүлэн тайлбарлахыг оролдлоо.*

Фрэнсис Фукуяма “Соёлыг тэргүүлэгч” хэмээх өгүүлэлдээ ардчиллыг бэхжүүлэн хөгжүүлэх дөрвөн үндсэн түвшин байна гэж үзсэн бөгөөд эдгээр нь:

1. *Үзэл суртлын түвшин*
2. *Байгуулалтын түвшин*
3. *Иргэний нийгмийн түвшин*
4. *Соёлын түвшин*

Фрэнсис Фукуяма дээрх дөрвөн түвшинд чөлөөт ардчиллыг хөгжүүлнэ гэж үзсэнээс гадна ардчилалтай өрсөлдөгч хүчнүүдийг мөн 3-4 зүйлээр тодорхойлжээ. Үүнд: 1) тууштай үндсэрхэх үзэл - национализм буюу фашизм; 2) ислам; 3) дахин сэргэсэн неомошхевизм. Эдгээрийг Фрэнсис Фукуяма хэрхэн дэлгэрүүлэн тайлбарласныг энэхүү өгүүлэлд харуулсан болно.

Хүн төрөлхтний түүхэнд үеийн үед аль нэг тодорхой нийгмийн орчин нөхцөл доройтож, хөгжил нь саарч, чөлөөт сэтгэлгээ боогдож, авьяаслаг ухаалаг хүмүүс нийгмээс гадуурхагдаж, хүний оюуны хүчин зүйлээс материаллаг баялгийг илүүд үзэж, зах зээл, хэрэглээг дээдэлж ирэхийн үест нийгэм-соёлын үнэт зүйлийг тодорхойлох асуудал яригдаж хэлцэгдэж эхэлдэг байна. Энэ нь цаанаа хүний амьдралын зорилго, адгууснаас ялгарах онцлог, хүний тэнгэрлэг дээд мөн чанарыг тогтоох агуулгатай юм. Хүн төрөлхтний үнэт чанарын төлөө, Сократын үзлээр, үе үеийн сэтгэгчид, тэргүүлэгчид шаардлагатай бол амиа золиослон тэмцэж иржээ. Тэд жинхэнэ орон зай, үнэн цаг хугацаа, хүчит оюун санаа, тэнгэрлэг төгс байдлыг тодорхойлохыг хүссэн юм. Хөгжингүй нийгмийг байгуулна гэдэг нь угтаа хүн төрөлхтний түгээмэл төгс дээд оршихуйг тогтооно гэсэн үг. Бие махбод, мөнгө санхүүгийн талаар биш, сэтгэл санааныхаа тал дээр санаа тавих хэрэгтэй хэмээн Сократ хэлсэн байдаг¹.

Эдүгээ цагийн философийн мэдлэгийн хүрээнд нийгмийн үнэт дээд чанарын асуудал нь аргазүй, эпистемологийн дэвшлийг илэрхийлж байгаа ба энэ нь мөн л орчин үеийн нийгэм-улс төр, эдийн засгийн хэвшлийн зөрчилт байдлаас урган гарч байгаа болно. Орчин үед олонхи сэтгэгч мэргэдүүд, эдийн засагчид, улс төрчид, философичид өнөө цагийн нийгмийн хөгжлийг тал бүрээс нь судлан шинжлэх замаар цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлох оролдлого хийж байна. Гэвч нийгэм соёлын үнэт зүйлийг янз бүрээр ойлгож, шударга ёс, үнэн мөнийг өөр өөр өнцгөөс харж тодорхойлж байгаа нь асуудлыг улам эдрээтэй болгох шалтгаан юм. Газар газрын соёл өөр, нийгмийн орчин ялгаатай байгаа нь нийгмийн үнэт зүйлийн ойлголтыг зөрүүтэй болгох үндэс болж байгаа нь тодорхой. Энэ тохиолдолд бид ямар үзэл баримтлал, аргазүйг илүү түгээмэл чанартай, нийгэм-соёл, улс төр-эдийн засгийн илүү нэгдмэл утгатай гэж үзэх вэ гэдэг нь өөрөө судалгааны асуудал болоод байна.

Аль ч улсын ард түмэн, тэр дундаа Монгол Улсын иргэдийн өөрийн эх орон, газар нутагтаа айх аюулгүй, амар жимэр, эрүүл саруул, энх тунх амьдарч, ахуй амьжиргаагаа шударга хөдөлмөрийнхөө хөлс хүчээр өөдлөн дээшлүүлж, сэтгэл тайван, ухаан саруул, санаа уужуу байх нөхцлийг хангаж чадах төрийн удирдлага, тэргүүлэгч лидерүүдийг хэрхэн бий болгож, төр улсынхаа хөгжил цэцэглэлтийг хэрхэн чиглүүлэн жолоодох тухай асуудал нь нийгмийн даяаршсан хөгжлийн шинэ эрин үед эх орон, ард түмний аюулгүй байдлыг хамгаалах, шинэ цогц нийгмийн системийг хөгжүүлэх тухай асуудал мөн. Энэ талаар олон эрдэмтэн мэргэд, нийгмийн зүтгэлтэн тэмцэгчид дуу хоолойгоо өргөсөөр байна. Ялангуяа орчин үеийн нийгмийн философийн хүрээнд нийгэм-соёлын үнэт зүйлийг тодорхойлох асуудал нэн чухал зорилт болон дэвшигдэж байна. Энэ асуудлыг ганц

¹ Платон. «Апология Сократа»

өгүүллийн хүрээнд хэлж барахгүй боловч уг асуудлын талаар нэлээд өвөрмөц үзэл баримтлалыг дэвшүүлсэн орчин үеийн философичдын бүтээлээс судлан, санаа бодлоо солилцох нь асуудлыг шийдвэрлэхэд бага ч болов дөхөм болно гэж үзэж энэхүү өгүүллэгийг толилуулж байна.

Нийгмийн үнэт чанарыг тодорхойлсон олон орны үе үеийн янз бүрийн сэтгэгчдийн үзэл баримтлалууд байдаг. Ялангуяа онтолог, гносеологийн үүднээс “үнэт зүйл” гэсэн ойлголтыг, мөн “нийгмийн үнэт зүйл” гэх мэт ойлголтуудыг функционал үүднээс ялган тодорхойлсон бүтээлүүд ч элбэг. Философийн түүхэнд Платон, Аристотель, Полибий, Цицерон, Августин Блаженный, Аль-Фараби, Ибн Сино, Ибн Рушд, Ибн Баджа, Ибн Туфейль, Аль-Газали, Ибн Халдун, Н.Макиавелли, Т.Мор, Т. Кампанелла, Ф.Бэкон, Т. Гоббс, Д.Локк, Монтескье, Ж.Ж.Руссо, И.Кант, Г.В.Ф.Гегель, В.Виндельбанд, Г.Риккерт, А.Сен-Симон, Ш.Фурье, Р.Оуэн, К. Маркс, Ф.Энгельс, В.И. Ленин, Н.Бердяев, А.Дониш, С. Айни гээд эрт ба эдүгээ үеийн сэтгэгчид энэ асуудлыг өргөнөөр хөндөж тайлбарласан байдаг². Орчин үеийн сэтгэгчдээс Д. Белл, Ю.Хабермас, Э.Геллнер, Э. Хобсбаум, М.Манн, Э.Тоффлер, Э.Шилз, К.Гиртц, Дж. Маклин, В. Биман, С. Хантингтон нарын нэрийг дурдаж болно³.

Эртний Грек, Ромын философичид нийгмийн үнэт зүйлийн асуудлыг гол төлөв домогзүйн үүднээс авч үзэж байжээ. Гэхдээ Платон, Аристотелийн философид асуудлыг өөр өөр өнцгөөс тайлбарласан байдаг. Тухайлбал, Платон үнэт зүйлийг бүхэллэг чанарт хамааруулж, ерөнхийгөөс нэгж рүү, дээрээс доош чиглүүлж үзсэн байдаг бол Аристотель харьцангуй байдлыг гол болгож, хувь хүний аз жаргалыг сайн төр улсын илэрхийлэл хэмээн дээдэлсэн үзлийг дэвшүүлжээ. Харин Цицерон төгс төгөлдөр төр улс гэдэг бол цэвэр шинжтэй гэхээсээ нэг нь нөгөөгөө хянаж байдаг холимог шинжтэй гэж үзэж хариуцлага, уламжлал хоёрыг дээдэлсэн байна. Дундад зууны үеийн Арабын философич Аль Фараби нийгмийн доторх зүй бус үзэгдэлтэй эвлэрэх нь ч, эвлэрэхгүй гээд зугтаах нь ч аль аль нь язгууртан хүний шинж яавч биш хэмээн шүүмжилсэн байдаг. Сэргэн мандалтын үеийн сэтгэгч Никколо Макиавелли нийгмийн дээд зорилгыг хийсвэр түгээмэл чанар биш, хувь хүмүүсийн үзэл бодлоор илэрхийлэгдэнэ, төр улс нь ямар ч зөрчилт байдлаас гарч чадах уян хатан чанартай байх ёстой гэж үзсэн байна. Мор, Кампанелла, Руссо гэх мэт шинэ үеийн сэтгэгчид төрийн зөв хуулиар нийгмийг шинэчлэх бодлогыг дэвшүүлсэн байна. Германы сонгодог философичид болох И.Кант, Ф.Гегель хоёр нийгмийн үнэт зүйлийг ялгаатай тодорхойлсон байдаг. Кант ямар ч нийгэм жинхэнэ дээд тэнгэрлэг зорилгодоо хэзээ ч хүрэхгүй учраас хүн хүнээрээ байх хэрэгтэй гэж үзсэн байхад Гегель нийгмийн хөгжлийг тасралтгүй тэмцэл гэж тайлбарласан байдаг. Энэ мэтчилэн философийн түүхэнд нийгмийн үнэт чанарыг янз бүрээр тодорхойлж ирсэн байдаг ба орчин үед энэ хандлага бүр олон янз хэлбэр, агуулгатай болсон байна.

Энэхүү өгүүлэлд Америкийн философич, улс төр судлаач, зохиолч Ёшихиро Фрэнсис Фукуямагийн⁴ үзэл баримтлалыг орчин үеийн төлөөлөл болгон толилуулж байна. Фукуяма нь 1952 оны 10 дугаар сарын 27-нд Америкийн Чикаго хотод төрсөн, япон гаралтай айлын ганц хүү юм. Өвөг эцэг нь 1905 онд орос-японы дайнаас дайжин Америкт цагаачлан гарчээ. Фрэнсис Фукуямагийн эцэг Ёшихиро Фукуяма нь протестант шүтлэгтэн байсан ба Чикаго хотын Их сургуульд шашны социологиор докторын зэрэг хамгаалсан, олон жил Христийн нэгдсэн сүмийн үндэсний зөвлөлд ажилласан байна. Эх Тошико Кавата нь Киото хотод төрсөн, Киото Их сургуулийн эдийн засгийн

² Платон. Государство./Соч. в 3-х томах. Т.3., 4.1., М., 1971; Аристотель. Политика./Соч. В 4-х томах.Т.4.,М., 1983; Цицерон. О государстве./ Диалоги. М.,1966; Августин Блаженный. О Граде Божием., Санкт-Петербург-Киев, 1998; Аль-Фараби. Трактат о взглядах жителей Добродетельного города./ Философские трактаты., Алма-Ата, 1972; Ибн Халдун. Мукаддима. /Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока IX-XIV вв. М., 1961; Макиавелли Н. Государь. /Избранные сочинения. М., 1982; Мор Т. Утопия. М., 1953; Кампанелла Т. Город Солнца. М.-Л., 1947; Бэкон Ф. Новая Атлантида. Опыты и наставления нравственные и политические. М., 1962; Гоббс Т. Левиафан. / Избранные произведения в 2-ух томах. Т.1., М.,1964; Локк Д. Два трактата о правлении. /Сочинения в трех томах. Т 3., М.,1988; Руссо Жан-Жак. Об общественном договоре или Принципы политического права. М., 1938; Кант И. Критика практического разума. /Сочинения в шести томах. Т. 4., 4.1., М., Мысль. 1965; Гегель Г. Философия права. М., 1990; Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. СПб., 1911; Сен-Симон. Реорганизация европейского общества. /Избранные сочинения. Том I., 1948; Оуэн Р. Книга о новом нравственном мире. Избранные сочинения. Том I., М.- Л., 1950; Маркс К. Критика Готской Программы. М. 1940; Ленин В. Тетрадь «Марксизм о государстве», М.-Л., 1930; Бердяев Н. Смысл истории., М., 1990

³ Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М., 2004; Gellner E. Nations and Nationalism. N.Y. and London, 1983; Anderson B. Imagined Communities. London - New York, 1991; Хабермас Ю. — Европейское национальное государство \ Нации и национализм. М., 2002; Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.,2003; Тоффлер Э. Третья волна. М., 2004; William O. Beeman. Constructing National Identity in the Context of Multiculturalism: The Case of Tajikistan. Moscow, 1999

⁴ Фрэнсис Фукуяма // <https://ru.wikipedia.org/wiki>

факультетыг үндэслэгч Широ Каватын охин байжээ. 1949 онд Америкт суралцахаар ирсэнээр тэд гэр бүл болсон байна.

Фрэнсис Фукуяма бага насаа Нью-Йорк хотын Манхэйтэнд өнгөрөөсөн ба тэд гэр бүлээрээ Пенсильвани мужид ирснээр тэнд дунд сургуулиа дүүргэжээ. Корнелийн Их сургуульд улс төрийн философиор бакалаврын боловсрол олж, Йелийн Их сургуулийн докторантурт элсчээ. Энэ хугацаандаа Парист очиж Ролан Барт, Жак Деррида нарын хичээлд суусан байна. Улмаар Харвардын Их сургуулийн улс төр судлалын тэнхимд үргэлжлүүлэн суралцаж С.Хантингтон, Харви Мэнсфилд нараар хичээл заалгажээ. Ингээд 1981 онд улс төрийн философиор докторын зэрэг хамгаалж, АНУ-ын “тархи судлалын” эртний төвүүдийн нэг болох RAND-ын стратеги судлалын төвд ажилласан байна. Мөн Калифорни, Лос-Анжелесийн Их сургуульд багшлах урилга хүлээн авчээ. Ф.Фукуяма АНУ-ын төрийн департаментад ойрхи дорнодын бодлогын асуудлаарх мэргэжилтэн, Европын цэрэг-улс төрийн асуудлаарх дэд захирлаар тус тус ажиллаж байсан ба Ливан дахь Палестиний автономын талаарх хэлэлцээрт Америкийн төлөөлөгчдийн дунд орж байжээ. Энд тэрээр бага Буш, Льюис Либби, Дик Чейни нартай ойр танилцсан байна.

Фукуяма Жон Хопкинсийн Их сургуулийн олон улсын дэвшилтэт судалгааны сургуульд олон улсын хөгжлийн хөтөлбөрийн удирдагч профессорын албан тушаалд ажиллаж байгаад Стэнфордын ардчилал, хөгжил, эрхийн дээд байгууллагын асуудлаарх судалгааны төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан болсон байна. 1992 оноос эхлэн Стэнфордын Их сургуулийн дэргэдэх Фримен Сполийн олон улсын судалгааны хүрээлэнд эрдэм шинжилгээний тэргүүлэгч ажилтан болжээ.

Тэрээр 1992 онд бичиж, 1993 онд анх хэвлүүлсэн “Түүхийн төгсгөл ба сүүлчийн хүн”⁵ гэдэг номоороо алдаршсан юм. Энэ үеэс эхлэн Фукуяма ном бүтээх ажилдаа төвлөрчээ. “Түүхийн төгсгөл ба сүүлчийн хүн” бүтээл нь 20 гаруй хэл дээр орчуулагдан хэвлэгдэж, шинжлэх ухааны өргөн хэлэлцүүлэгт өртсөн байна. Фукуяма энэхүү бүтээлдээ дэлхий даяар тархсан чөлөөт ардчилсан нийгэм нь хүн төрөлхтний нийгэм-соёлын эволюцийн хөгжлийн сүүлчийн цэг бөгөөд төрийн удирдлагын сүүлчийн хэлбэр гэж үзсэн юм.

Фукуяма социалист систем задрахад зөвхөн эдийн засгийн хүчин зүйл болон ардчилсан өөрчлөн байгуулалтын үзэл санаа хангалттай биш гээд задрах болсны шалтгааныг голлон судалж үзжээ. Үүнд германы сонгодог философич Гегелийн идеализмын судалгаа чухал үүрэг гүйцэтгэсэн байна. Хүн материаллаг эд зүйлсийг хүсэмжилдгээрээ төдийгүй бусад хүмүүсийг хүсэмжилдгээрээ адгууснаас ялгарна, өөрөөр хэлбэл хүн бол угаасаа нийгмийн амьтан гэсэн Гегелийн үг түүний сонирхлыг татав. Фукуямагийн үзлээр, хүн өөрийнхөө давуу талыг бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх гэсэн хүсэл эрмэлзэл нь тэмцэл тулаанд хүргэж, улмаар нийгэм дотроо эрх мэдлийнхээ төлөө амь насаа өгөхөд ч бэлэн ноёлогч анги ба, айдсаасаа болж үхэлд хүрдэг дарлагдагч боолын анги гэсэн хоёр ангид хуваагддаг ажээ. Ардчилсан хувьсгал нь эзэн ба боолын хоорондох зөрчилт харилцааг үгүй хийнэ гэж тэрээр үзсэн байна. Бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх гэсэн иррационал хүсэл эрмэлзэл нь ямар ч рационал хүслийг давж гарна, энэ бол “түүхийн төгсгөлийн” үндэс хэмээн Фукуяма тодорхойлсон юм. Ийнхүү бүх нийтийн түгээмэл хүсэл эрмэлзэл хангагдмагц түүх нь чөлөөт ардчиллын логик төгсгөлд хүрч ирсэн аж. «Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрүүлэхийн төлөө тэмцэл нь бидэнд олон улсын бодлогын дотоод руу өнгийх боломж олголоо. Хэзээ нэг цагт тэмцэгч талуудын цуст тулаанд хүргэсэн хүлээн зөвшөөрүүлэх хүсэл эрмэлзэл нь логикийн хувьд империализмд болон дэлхийн империйг байгуулахад хүргэсэн. Нэг нэгдмэл үндэстэн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөхийг шаардаж, эрх мэдлийн төлөө цуст тэмцэл хийх тэр үест нэг улсын доторх ноён ба боолын харилцаа төрийн түвшинд толинд тусах мэт давтагдана»⁶ хэмээн Фукуяма бичжээ. Иймэрхүү байдлаар, чөлөөт ардчиллын ялалт нь улсуудын хоорондох түүхэн мөргөлдөөний төгсгөл болж байгаа аж. Чөлөөт ардчиллын хүрээнд нэг нь нөгөөгөө ноёлох гэсэн хүсэл эрмэлзэл багасч, бүгд тэгш эрх гэдгийг барьж байна, жинхэнэ улс төр гэдэг юмны утга учир алдагдаж байна, одоохондоо дэлхий ертөнц нь түүхэн болон түүхийн дараах гэсэн хоёр хэсэгт хуваагдаж байгаа ба түүхийн дараах нийгэм бол чөлөөт ардчилал юм, түүхэн ба түүхийн дараах төрүүдийн хооронд тэмцэл явагдаж болох ч том төрүүд багасч байгаа тохиолдолд том тэмцэл тулаан байх боломж бага гэх мэтээр Фукуяма үзсэн байна.

Одоо Фрэнсис Фукуямагийн “Соёлыг тэргүүлэгч”⁷ хэмээх өгүүллийн талаар авч үзье.

Фрэнсис Фукуяма энэхүү өгүүлэлдээ орчин үеийн чөлөөт ардчиллын өрсөлдөгч хүчнүүдийн

⁵ Фрэнсис Фукуяма. Конец истории и последний человек / Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. М. Б. Левина. — М.: АСТ, 2007

⁶ Мөн тэнд

⁷ Journal of Democracy, Volume 6, Number 1, January 1995, pp. 7-14

талаарх үзэл бодлоо илэрхийлжээ. Түүний үзлээр орчин үеийн ардчилалд үзэл суртал болон улс төрийн хувьд хамгийн том өрсөлдөгч хүчин нь Азид байна гэжээ. Мөн иргэний нийгэм ба соёлын хоорондын тэмцэл хүчтэй явагдаж байна гэж үзсэн юм.

Фрэнсис Фукуяма ардчиллыг бэхжүүлэн хөгжүүлэх дөрвөн үндсэн түвшин байна гэж үзсэн бөгөөд эдгээр нь:

1. *Үзэл суртлын түвшин*
2. *Байгуулалтын түвшин*
3. *Иргэний нийгмийн түвшин*
4. *Соёлын түвшин*

Одоо эдгээр дөрвөн түвшинг Фрэнсис Фукуяма хэрхэн тодорхойлсонтой танилцъя:

Нэгдүгээр түвшин. Үзэл суртлын түвшин гэдэг нь нийгмийн ардчилсан байгуулалт болон түүнийг дэмжих зах зээлийн бүтэц зохион байгуулалтыг зөв, эсвэл буруу хэмээн үзэх хууль ёсны итгэл үнэмшлийн түвшин юм. Хэрвээ хүмүүс ардчиллыг удирдлагын хууль ёсны хэлбэр мөн гэж итгэж үнэмшихгүй бол ардчилсан нийгэм урт удаан хугацаагаар оршин тогтнож чадахгүйд хүрнэ. Нөгөө талаас, хууль ёсны ардчилалд итгэх итгэл үнэмшил байвч нийгмийн ардчилсан байгуулалтыг бүтээж, эсвэл бэхжүүлж чадахгүй байж болно. Үзэл суртлын түвшин нь рационал өөрийн ухамсрын хүрээ мөн бөгөөд энэ хүрээнд хууль ёсны талаарх ойлголт төсөөлөл санамсаргүй байдлаар өөрчлөгдөж болно. Ардчилал, зах зээлд таатай хандлага болох ийм өөрчлөлт сүүлийн 15 жилийн турш дэлхий даяар болж байна. Фукуяма энэ тал дээр Самуэль П.Хантингтоны “гуравдагч давалгаа” гэх ойлголтыг авч үзсэн байх бөгөөд энэ нь үнэн чанартаа энэхүү үзэл суртлын түвшний нөлөөгөөр бий болсон хэрэг мөн гэж үзжээ.

Хоёрдугаар түвшин. Байгуулалт. Энэ хүрээнд үндсэн хууль, шүүх байгууллага, намын тогтолцоо, зах зээлийн бүтэц зохион байгуулалт зэрэг асуудлууд орно. Байгууллагууд нь үзэл сурталтай адил тийм ч хурдан өөрчлөгддөггүй бөгөөд төрийн бодлогын хүрээнд хууль эрхзүйг зохицуулж болно. Энэхүү байгууллын түвшинд сүүлийн үед улстөрийн тэмцэл ихээр өрнөж байгаа ба хөгжингүй ардчилсан төрүүд шинэ ардчилсан улсуудад туслах замаар тэдгээр шинэ улсууд нь төрийн байгууллагуудаа хувьчилж, шинэ үндсэн хууль боловсруулж, намуудыг бэхжүүлэхээр эрмэлзэж байна. Сонгодог бус эдийн засгийн ихэнх төлөөлөгчид нь дэлхийн хоёрдугаар дайны дараах үеийн улс төр судлаачдын нэгэн адилаар энэ түвшнийг гол гэж үзэж байгаа юм. Фукуямагийн үзлээр байгууллын түвшин нь хамгийн тохиромжтой стратегийн талаарх олон талын мэтгэлцээнийг бий болгожээ.

Одоо үед дээр өгүүлсэн эхний хоёр түвшний хүрээнд хамгийн их ялгарал гарч байна. “Үзэл суртлын боломжит өрсөлдөгчийг нэрлэхэд хэцүү, мөн ямар нэг шинэ идэвх гаргах альтернатив байгууллага ч тийм олон биш байна”.

Гуравдугаар түвшин. Иргэний нийгэм. Энэ бол төрөөс ангид бөгөөд ардчилсан улс төрийн байгууллын үндэс болж аажмаар бүрэлдсэн нийгмийн бүтэц юм. Эдгээр нь улс төрийн байгууллагуудаас илүү удаан бүрэлддэг бөгөөд төрийн бодлогын зохицуулалтад бага өртдөг, засаглалаас хамаардаггүй байгуулал юм. Саяхан болтол иргэний нийгэм нь судалгаанд харьцангуй бага өртсөн байдаг. Барууны орнуудад тэдгээрийг шинэчлэлийг дагалдаж бий болдог зайлшгүй үзэгдэл гэж тооцож байв. Харин марксистууд тэдгээрийг төөрөгдөл хэмээн шүүмжилдэг байсан. Иргэний нийгэм нь коммунист систем задарснаас хойш дахин анхаарал татаж эхэлсэн ба пост-тоталитар нийгмүүдийг ардчилсан улс төрийн байгууллын тогтворжилтод зайлшгүй урьдач нөхцөл болдог нийгмийн бүтцийн дутагдалтай гэж үзэх болжээ. Сүүлийн хориод жилд энэ түвшний судалгаа нь улс төр судлалд нэлээд том байр суурь эзлэх болж, орчин үеийн иргэний нийгмийн ардчилсан байгууллагуудтай харилцах харилцааг тодорхойлох оролдлого бүхий олон судалгаа гарч байна.

Гэхдээ Фукуямагийн үзлээр энэхүү гуравдугаар түвшний өөрчлөлт бусдаасаа илүү удаашралтай явагдаж байгаа юм. Энэхүү гуравдугаар түвшний өөрчлөгдөх хурд нь дөрөв дэх соёлын түвшний шинж чанараас олон талаар хамаарч байгаа ажээ. Польш, Унгар, Чех зэрэг хуучин коммунист элитүүдийг халж чадах хүчтэй альтернатив элитүүдтэй орнуудад иргэний нийгэм харьцангуй хурдан шинэчлэгдсэн байна. Эдгээр орнуудын эдийн засгийн хямрал нь эрүүл хувийн сектор бий болсноор тэгтлээ гүнзгийрээгүй бөгөөд улс төрийн амьдрал нь баруун Европын хэв шинж рүү шилжсэн байна. Харин Беларусь, Украин, Орос зэрэг шинэ нийгмийн байгууллын үйл хэрэгт хуучин коммунист элитүүд их оролцсон улсуудад иргэний нийгэм нэлээд хүндрэл учруулсан юм. Энэ ялгаа нь соёлын түвшинд ч анзаарагдаж байна. Гурав дахь болон дөрөв дэх түвшний харилцан хамаарлын онцлогийг

тайлбарлах явдал ардчиллыг судалдаг хүмүүсийн цаашдын зорилт болж байна.

Дөрөв дэх түвшин. Соёл. Энэ түвшин нь гэр бүл, шашин, ёсзүйн үнэт чанар, угсаатны ухамсар, иргэншил, түүхэн уламжлал зэрэг үзэгдлүүдийг хамарна. Пост-тоталитар нийгмүүдийг ардчилсан улс төрийн байгууллын тогтворжилтод зайлшгүй урьдач нөхцөл болдог нийгмийн бүтцийн дутагдалтай гэж үзсэн байна. Ардчилсан байгууллауд нь эрүүл иргэний нийгэм дээр тогтдог гэдэгтэй адилаар иргэний нийгмийн үндэс нь соёлын түвшинд илэрдэг байна. Соёл бол уламжлалаар хадгалагддаг угсаатны иррационал хэвшмэл ёс мөн. Дээрхи гурван түвшин нь соёлд нөлөөлдөг ч соёл бол хамгийн удаан өөрчлөгддөг зүйл. Үүнийг социологи болон антропологины үүднээс судалж тогтооно. Улс төр судлалын хүрээнд соёлын түвшнийг болон түүний иргэний нийгэмд нөлөөлөх хүчин зүйлийн судалгаа нь иргэний нийгмийг өөрийг нь судлахаас илүү бага явагддаг.

Чөлөөт ардчилалд тулгарч болох гол бэрхшээл гурав дахь болон дөрөв дэх түвшинд илүү тохиолдоно гэж Фрэнсис Фукуяма үзжээ. Орчин үеийн ардчилсан улсуудын амьдралын чансаанд нөлөөлөх гол бэрхшээл нь нийгмийн болон соёлын хэм хэмжээ алдагдах явдал юм. Үүнийг нийгмийн байгууллаас, ялангуяа төрийн бодлогоор шийдвэрлэх боломжгүй юм. Соёлын асуудал улам бүр л нэгдүгээр эгнээнд тавигдах боллоо.

Фрэнсис Фукуяма дээрх дөрвөн түвшинд чөлөөт ардчиллыг хөгжүүлнэ гэж үзсэнээс гадна ардчилалтай өрсөлдөгч хүчнүүдийг мөн 3-4 зүйлээр тодорхойлжээ. Үүнд: 1) тууштай үндсэрхэх үзэл - национализм буюу фашизм; 2) ислам; 3) дахин сэргэсэн неомошхевизм. Эдгээрийг Фрэнсис Фукуяма дараах байдлаар дэлгэрүүлэн тайлбарлажээ:

1. Уламжлалт чөлөөт улс төрийн онолд сүүлийн үед угсаатны зөрчил болон нүүдэл суудлын талаар ихэд ярих болов. Тэд иргэдийг зүгээр л нэг хувь хүмүүс гэж үзээд чөлөөт төр улс нь бодит ертөнц дэх сайн ч, муу ч, бусад ард түмэнтэй өөрийгөө адилтган сэтгэл ханамж авдаг ард түмний бүлгийн чиг хандлагыг үгүйсгэдэг байна. Энэ нь чөлөөт улс гүрнүүдэд шийдвэрлэшгүй асуудал гэсэн үг хараахан биш. Тэдний ихэнх нь бүлгийн плюрализмд болон хувь хүний эрхийг бүх нийтээрээ хамгаалах зарчимд үндэслэсэн нийгмийн байгуулалд тодорхой байр суурь эзэлж чадсан байна. Харин Серби гэх мэт тууштай үндсэрхэх үзлийг баримтлагч улсын хувьд чөлөөт ардчиллын суурь зарчим болох хүлээцтэй байдал алдагджээ. Хүн ам нь нэг үндэстнээс тогтсон биш боловч угсаатны цэвэр байдлыг хадгална хэмээн зүтгэх нь зөрчил тэмцэл, дайн дажин, эдийн засгийн уналтанд хүргэжээ.

2. Ойрхи Дорнодод исламын фундаментализм байсаар байгаа ч, нэг ч фундаменталист улс аж үйлдвэржих үйл явцыг шийдвэрлэж чадаагүй байна. Байгалийн баялаг ихтэй улс орнууд ч нийгмийн асуудлуудаа шийдвэрлэж чадаагүй л байна. Иран дахь сэтгэл ханамжгүй байдал дээд цэгтээ хүрлээ. Соёлын уламжлалаараа исламтай холбоогүй улс бүхэн исламын фундаментализмаас залхаж байна.

3. Чөлөөт ардчиллын хамгийн том үзэл суртлын өрсөлдөгч нь коммунизмын шинэчлэгдсэн хэлбэр мөн. Литв, Польш, Унгар, зүүн Германы удирдлагад шинэ коммунист үзэлтнүүдийг оруулаагүй нь үнэн, гэхдээ хуучин коммунист гэгдэж байсан бусад орнуудад коммунистууд төрийн эрх мэдлийг гараасаа салгаагүй юм. Тэд капитализмд шилжих шилжилтийн хурдыг бага зэрэг сааруулж, нийгмийн хамгааллын илүү өргөн системийг бий болгохыг шаардаж байна. Тэднийг гол төлөв хуучин системтэйгээ зууралдсан тэтгэврийн хүмүүс, коммунист намын хуучин гишүүд дэмждэг ажээ. Неомошхевуудын эдийн засгийн хөтөлбөр нь урт хугацааны эдийн засгийн шинэчлэлийг тооцоогүй байдаг.

4. Азийн авторитаризм нь чөлөөт ардчиллын нэлээд том өрсөлдөгч болж байна. Азийнхан туршлагаараа барууны нийгмийн дутагдалтай талыг ухамсарлахыг хүмүүсээс уриалж байна. Үнэндээ азийнхан л барууныхантай өрсөлдөхүйц орчин үеийн технологийн ертөнцөд дасан зохицох, капиталист нийгмийг байгуулах чадвартайгаа, зарим тохиолдолд барууныхнаас давж гарч чадахаа харуулж байгаа юм. Ийнхүү даяаршлын засаглалд Азийнхны хувь нэмэр улам өссөөр байна. Гэхдээ Азийн үзэл суртлын уриа цацагдсаар байна. Азийн “зөөлөн” авторитаризм харьцангуй чөлөөт зах зээл, хүчтэй улс төрийн засаглалтай холбогджээ.

Азийн уламжлалт соёлд улс төрийн засаглал нь нийгмийн зөв байгуулал дээр үндэслэдэг биш, харин нийгмийн суурь бүтцийг зохицуулах олон түмний ёсзүйн хүмүүжилд тулгуурладаг. Өөрөөр хэлбэл, орчин үеийн барууны улс төрийн сэтгэлгээ нь дээрээс доош чиглэсэн түвшнээр шударга нийгмийн байгууллыг тогтоох гэж оролдож байхад, уламжлалт Азийн соёл нь соёлын түвшнээс иргэний нийгмийн түвшинд, дараа нь дээд хоёр түвшин рүү хандсан байдалтай байна. Азийн соёл гэдэг бол хувь хүмүүсийн эрхт нийгэм бус, харин ёсзүйн хэм хэмжээнд гүнзгий тулгуурласан хүчтэй нийгмийн бүтэц, нийгмийн амьдралыг бүтээх соёл юм.

Фрэнсис Фукуямагийн ном бүтээлээс монгол хэлэнд хараахан орчуулагдаж хэвлэгдээгүй байгаа ч, түүний нийгмийн философийн үзэл санаа нь өнөө үеийн монголын нийгмийн хөгжил, ирээдүйн чиг хандлага, монголын нийгэмд үүсээд байгаа эерэг болон сөрөг хүчин зүйлүүдийн мөн чанарыг тайлбарлахад чухал түлхүүр болно гэж үзэж байна. Гэхдээ бид гадны судлаачдын үзлийг тэр хэвээр нь хуулбарлан монголын жишээнд буулгах биш, тэрхүү үзэл санаагаар түлхүүр хийж өнөөгийн нийгмийн төлөв байдал, чиг хандлагыг бодит амьдралаас ургуулан судалж тогтоох нь үр дүнтэй судалгаа болно.

НОМ ЗҮЙ

1. Искандарова Зебинисо Гафуровна. Проблема социального идеала в истории социально-философской мысли - Душанбе, 2009.- 182 с.: ил. РГБ ОД, 61 10-9/203
2. Семёнов Ю. И. Конец истории // Философия истории. - 2-ое. - М.: Современные тетради, 2003. - С. 509-510.
3. Фрэнсис Фукуяма. Главенство культуры // <http://www.politnauka.org/library/dem/fukuyama.php>
4. Фрэнсис Фукуяма. Конец истории и последний человек / Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. М. Б. Левина. - М.: АСТ, 2007
5. Фрэнсис Фукуяма // <https://ru.wikipedia.org/wiki>
6. Цветкова И. В. 2003. Проблема философской культуры в современном обществе. Философия и общество. Выпуск №4(33)/2003
7. Anderson, Perry. The Ends of History // A Zone of Engagement. - London; New York: Verso, 1992. pp. 315-325.
8. Francis Fukuyama, Primacy of Culture // Journal of Democracy, Volume 6, Number 1, January 1995, pp. 7-14
9. Hewitson, Mark, History and Causality (Palgrave Macmillan, 2014)

ABSTRACT

Based on the history of philosophy I present my review of ideologies of the contemporary social philosophy in this article. I intend to demonstrate my review through referenced to Yoshihiro Francis Fukuyama's ideologies. Yoshihiro Francis Fukuyama is an American philosopher, political scientist and writer. In this article I will analyze idea of Francis Fukuyama by his essay "Primacy of Culture".

In his essay, "Primacy of Culture" Francis Fukuyama wrote that there are four levels on which consolidation of democracy must occur, and those are:

1. *ideology level;*
2. *institutions level;*
3. *civil society level; and*
4. *culture level.*

Francis Fukuyama opined that the liberal democracy should be developed within the above mentioned four levels. Moreover, Francis Fukuyama identified 3-4 competitors to the liberal democracy and they are: (1) extreme nationalism or fascism; (2) Islam; (3) revived neo-Bolshevism. This article will further review Fukuyama's detailed elaborations on these competitors.